

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Студентки 2 курсу МАПЗ групи
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальності: 013 Початкова освіта
Освітньої програми: Початкова освіта.
Семчук Інни Василівни
Науковий керівник:
канд пед. наук, доцент
Любчак Людмила Володимирівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес Нової української школи	9
1.2. Економічна компетентність учнів Нової української школи: дефінітивна характеристика	21
1.3. Стан сформованості економічної компетентності сучасних учнів початкової школи (за результатами констатувального експерименту)	28
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	38
2.1. Розвиток економічної компетентності учнів у процесі навчання (на матеріалах уроків природничо-математичного циклу)	38
2.2. Виховання у молодших школярів економічної культури у процесі позаурочної діяльності	48
2.3. Використання гри в освітньому процесі НУШ як засобу формування економічної компетентності учнів	57
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Сучасні зміни, які відбуваються у суспільстві, вимагають переорієнтації системи шкільної освіти на формування в учнів початкової школи предметних та ключових компетентностей. Одним із визначених стратегічних завдань, які відображені у національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для формування освіченої людини, творчої особистості, громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі [21].

Соціально-економічні перетворення в країні призвели до зміни рівня життя людей, що спричинило необхідність адаптації особистості до сучасних ринкових умов, підготовки грамотних фахівців в різних галузях, які займають активну позицію у вирішенні своїх професійних завдань. Це спричинило за собою виникнення проблеми пошуку ефективного вирішення завдань підвищення якості економічної освіти учнів як одного з провідних напрямків вдосконалення української освіти, відображеної в усіх нормативно-правових документах.

В умовах ринкової економіки та євроінтеграції, загальноосвітня школа стала перед необхідністю радикального оновлення змісту освіти, в тому числі виникла необхідність економічної освіти, якій до цього приділялася дуже незначна увага [46].

Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає предметну (галузеву) компетентність – «як набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань; предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій» [26].

Також Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає, що головним результатом є засвоєння загальної

освіти різноманітних способів діяльності, які можна застосувати як в рамках освітнього процесу, так під час вирішення проблем у реальних життєвих ситуаціях [26].

Проаналізувавши сучасні навчальні програми у НУШ ми з'ясували, що саме на засадах компетентнісного підходу перебудовано зміст навчальних предметів та розроблена результативна складова змісту навчання учнів початкової школи.

Проблема формування компетентностей учнів початкової школи зосереджена у працях науковців сьогодення: В. Буряк, Н. Бухлової, Т. Завгородньої, О. Савченко, О. Черноус та ін.

У різні часи розвитку освіти дослідники та науковці працювали над проблемою економічного виховання. Праці класиків педагогіки Я. Коменського, А. Макаренка, К. Ушинського та сучасних науковців Л. Пономарьова, В. Розова, Б. Шемякіна, О. Шпак пронизані думками про важливість формування у молодших школярів економічного мислення, виховання та культури.

На думку І. Сасової, автора багатьох робіт з теорії і практики економічного виховання, учням початкових класів доступно засвоєння приблизно п'ятидесяти найбільш розповсюджених економічних понять. Тому завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити дітей мислити самостійно, допомогти їм зрозуміти ціну грошей, людської праці, природних ресурсів, дати первинне уявлення про їх раціональне використання, а також формувати первинну економічну культуру і грамотність.

Проаналізувавши педагогічні дослідження М. Алфьорова, Г. Гебекова, Е. Землянської, І. Сасової, Л. Чернер та інших, ми дійшли висновку про те, що економічна підготовка школярів повинна здійснюватися з перших днів навчання в школі, а вивчення економіки в початковій школі можливе як у процесі навчання так і в позаурочній діяльності.

Ефективність формування економічної компетентності молодших школярів, у першу чергу, залежить від майстерності вчителя, його вмінь і навичок у поданні необхідного матеріалу. Важливим при цьому є врахування індивідуальних та вікових особливостей дітей. Для учнів молодшого шкільного віку, зокрема, характерним є мислення на рівні формальних операцій. Процес навчання на уроках носить ігровий характер, хоча навіть гра сприймається не як розвага, а як серйозна й наполеглива праця.

Метою економічної освіти є формування в учнів початкової школи економічних знань, економічної культури, діловитості, підприємництва. Давати учням молодшого шкільного віку економічні знання означає готувати їх до майбутнього дорослого життя, до розв'язання у майбутньому серйозних підприємницьких питань. Економічна освіта – потреба сьогодення. Тому зважаючи на недостатню наукову розробленість та актуальність нами було обрано тему дипломного дослідження: «**Шляхи формування економічної компетентності молодших школярів**».

Об'єкт дослідження – процес формування ключових компетентностей молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Предмет дослідження – шляхи формування економічної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтувати основні шляхи формування *економічної* компетентності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність процесу формування економічної компетентності молодших школярів значно зросте, якщо учитель початкової школи буде цілеспрямовано використовувати потенціал основних освітніх галузей для підвищення рівня економічних знань учнів, надаючи перевагу інтегрованим урокам; у формуванні економічної культури молодших школярів використовуватиме

цікаві форми позаурочної діяльності; надаватиме перевагу грі як засобу формування економічної компетентності учнів.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури виокремити нові підходи до формування економічної компетентності учнів у Новій українській школі, розкрити зміст поняття «економічна компетентність» стосовно учнів молодшого шкільного віку.

2. Охарактеризувати способи реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі НУШ.

3. Визначити та обґрунтувати критерії, показники, рівні сформованості економічної компетентності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

4. Обґрунтувати шляхи формування економічної компетентності у процесі урочної та позаурочної діяльності молодших школярів.

Методи дослідження: *теоретичні методи* – аналіз нормативних документів, наукової літератури, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне осмислення й узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів початкових класів для з'ясування шляхів формування економічної компетентності учнів молодшого шкільного віку; *емпіричні методи* – спостереження й аналіз уроків у початкових класах, бесіди з учнями, вчителями, батьками з метою виявлення стану сформованості окремих компонентів економічної компетентності учнів; педагогічний експеримент, вивчення й аналіз шкільної документації, продуктів навчальної діяльності учнів; методи математичної статистики, які дали змогу зробити кількісний та якісний аналіз результатів експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні змісту поняття «економічна компетентність», обґрунтуванні структурних компонентів економічної компетентності молодших школярів, визначені

ролі та місця економічної компетентності в загальній системі ключових компетентностей учнів.

Теоретичне значення дослідження полягає у вивченні внеску навчальних предметів у результати початкової освіти в контексті компетентнісного підходу в освітньому процесі НУШ; визначенні критеріїв, показників, рівнів сформованості економічної компетентності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Практичне значення здобутих результатів. Апробовано систему методів і прийомів формування економічної компетентності молодших школярів у процесі проведення уроків та в позаурочній діяльності згідно вимог Концепції Нової української школи; запропоновано методичні матеріали вчителям початкової школи щодо економічної підготовки молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась протягом 2021-2022 рр. на базі Комунального закладу «Новоободівський ліцей» Ободівської сільської ради. В констатувальному етапі експерименту взяли участь 23 учні 3 класу.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені в роботі, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на V Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (м. Вінниця, 2021 р.), VI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.); XXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Theoretical and science bases of actual tasks», (Лісабон, Португалія, 14-17 червня 2022 р.).

За результатами проведеного дослідження наявні 2 одноосібні публікації:

1. Семчук І.В. Роль учителя у формуванні економічної компетентності молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля, 2022. Вип. 11. С. 282-285.

2. Семчук І.В. Освіта в умовах воєнного стану. *Theoretical and science bases of actual tasks*: зб. матер. XXIII Міжнар. наук.-практ. конф., Лісабон, Португалія, 14-17 червня 2022 р. С. 422-423.

Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (56 найменувань) та 7 додатків.

Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки, із них основного тексту – 72 сторінки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного нами дослідження з'ясовано теоретичні основи проблеми розвитку економічної компетентності молодших школярів та визначені шляхи формування економічної компетентності учнів в освітньому процесі Нової української школи.

Обґрунтовано важливість впровадження компетентнісного підходу в освітній процес Нової української школи, який суттєво відрізняється від знаннєвого за всіма характеристиками організації навчального процесу. Визначено, що за компетентнісним підходом особлива увага приділяється результатам навчання, які полягають не в сукупності засвоєних знань, а в здатності учнів діяти в різних, у тому числі проблемних ситуаціях.

Досліджено, що компетентність – багатогранна, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю, тільки спільно.

У свою чергу ключові компетентності є інтегрованими утвореннями, які формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної і позаурочної роботи, у взаємодії з соціумом. Розглянуто внесок навчальних предметів у результати початкової освіти в контексті компетентнісного підходу.

З'ясовано, що реалізація компетентнісного підходу в початковій школі може здійснюватися засобами проблемно-інтегрованого навчання. Проблемно-інтегроване навчання передбачає зміну позицій педагога і організації та проведенні уроку. Урок розпочинається з проблемного питання або проблемної ситуації. Учні мають висловити власні гіпотези. Надалі вчитель пропонує дітям їх перевірити на практиці. У процесі дослідження обирається правильна гіпотеза з пошуком відповідей щодо варіантів розв'язання проблемного питання.

Обґрунтовано, що нині життєві обставини змінюються настільки швидко, що система освіти не встигає підлаштовуватися під дітей нового покоління. Набагато важливіше зараз зосередитися на розвитку загальних навичок (так званих, *soft skills*), щоб при виборі будь-якого фаху дитина могла швидко освоїти його.

Розглянуто компоненти сучасної економічної освіти школярів. Визначено, що формування економічної компетентності у школярів відбувається на профільному рівні освіти. На рівні початкової та базової школи формується як правило підприємницька компетентність та розвивається фінансова грамотність. Обґрунтовано, що економічна компетентність є дуже важливою та відрізняється від підприємницької компетентності. Економічну компетентність у молодших школярів доцільно формувати починаючи з початкової школи.

Проаналізувавши різні підходи до трактування, обґрунтовано, що економічна компетентність – це сукупність економічних знань і практичних умінь, досвіду відповідної поведінки, економічної культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до професійної компетентності.

Визначені основні умови ефективного формування економічної компетентності в учнів: забезпечення освітнього процесу належною матеріально-технічною базою; використання інтерактивних форм та методів у процесі навчання; широке використання міжпредметних зв'язків; наявність належної навчально-методичної бази з економіки; поєднання теоретичного навчального матеріалу з життям та формування вміння практичного застосування отриманих знань; залучення учнів до позакласної роботи з економіки; участь в олімпіадах та конкурсах з економіки; тісна співпраця з сім'ями учнів з формування основ їх економічної грамотності.

Досліджено, що економічна компетентність, базується на економічній освіті, що втілюється в економічні знання дитини та економічному вихованні, яке разом із економічною освітою формують економічне мислення та економічну свідомість. Окрім того, на економічному вихованні і

економічному мисленні базується економічна культура індивіда. Тож знання та супутні їм культурологічні фактори дозволяють сформувати економічно компетентну особистість.

У роботі визначено складники економічної компетентності (економічні знання, економічна свідомість, економічне мислення, економічні якості), роль та місце економічної компетентності в загальній системі життєвих компетентностей. Можна з упевненістю говорити про важливість формування економічної компетентності учнів (як складової соціальної компетентності), починаючи з початкової школи.

Отже, формування економічної компетентності молодших школярів сприяє підвищенню пізнавальної активності дитини, розвиває економічно значущі якості особистості, ціннісні орієнтації, позитивні мотиви, що в майбутньому знайдуть своє відображення в процесі практичної діяльності.

З метою з'ясування сучасного стану сформованості економічної компетентності учнів початкової школи нами було проведено констатувальний етап експерименту. У дослідженні взяли участь 23 учні 3 класу Комунального закладу «Новоободівський ліцей» Ободівської сільської ради.

На констатувальному етапі нашого дипломного дослідження були виокремлені критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-практичний) та показники сформованості економічної компетентності сучасних учнів.

Під час проведення констатувального етапу експерименту для визначення сформованості економічної компетентності молодших школярів нами було проведено опитування вчителів початкових класів Комунального закладу «Новоободівський ліцей» Ободівської сільської ради (12 респондентів). Метою даного опитування було визначити, які форми, прийоми та методи вони використовують для формування економічної компетентності на уроках початкової школи.

Проведене дослідження дозволило визначити, що переважна більшість молодших школярів – 11 осіб (47,8%) знаходяться на середньому рівні за усіма показниками. Лише 7 учнів (30,4%) засвідчили високий рівень економічної компетентності. Ми вважаємо, що достатньо великий відсоток учнів знаходяться на низькому рівні сформованості економічної компетентності – 5 осіб (21,8%).

Отже, проведене нами дипломне дослідження дає змогу дійти висновку про те, що в молодших школярів переважає середній рівень сформованості економічної компетентності. Переважній більшості учнів цікаво розв'язувати задачі економічного змісту, знаходити правильні рішення під час різноманітних завдань, дізнаються нові економічні поняття, які знадобляться їм у майбутньому житті. Велика частина молодших школярів засвідчує низький рівень сформованості економічної компетентності і потребує цілеспрямованої роботи вчителя у цьому напрямку.

Досліджено, що реалізація поставлених завдань і мети може йти шляхом інтеграції економіки з навчальними предметами, де економічні знання будуть знаходити практичний вихід. Сьогодні тільки деякі школи можуть дозволити собі викладання факультативного курсу або спецкурсу з економіки.

У зв'язку з цим вважаємо, що доцільно використовувати потенціал основних освітніх галузей, що вивчаються у початковій школі. Взаємопроникнення наук – це характерна риса сучасності. Учитель з різних предметів може формувати економічні знання і вміння учнів.

Запропоновано тематику уроків для учнів 3-го класу початкової школи, яка на нашу думку, є актуальною та необхідною для формування економічної компетентності учнів.

Розроблено інтегровані уроки для учнів 3-го класу: урок з математики на тему «Сімейний бюджет. Вчимося розумної економії», урок з навчального предмету «Я досліджую світ» на тему: «Бережливе використання електроенергії», що сприятиме розвитку економічної компетентності учнів.

Обґрунтовано, що початкова школа виступає першою ланкою у формуванні економічної культури, економічного мислення, засвоєння економічних знань. Ідеї формування економічної культури молодших школярів закладаються та формуються в процесі проведення уроків й удосконалюються у процесі позаурочної діяльності. Мета позаурочної роботи визначається поглибленням і розширенням знань, формування практичних навичок і світоглядних переконань. Цілеспрямована позаурочна робота сприяє виробленню звичок поведінки, що відповідають нормам загальнолюдської культури й моралі.

Формування економічної культури молодших школярів варто розпочинати з формування навичок економічної діяльності та відтворення їх у реальному житті, навчання учнів мислити й діяти за законами економіки. Під час проведення позаурочної роботи, молодші школярі не лише набувають теоретичних знань, а й накопичують практичний досвід: вчать розв'язувати різноманітні завдання економічного змісту, працювати з ІКТ тощо. Дана діяльність має розпочинатися з легкого матеріалу та поступово ускладнюватися.

Запропоновано приклади використання різних форм роботи з формування економічної культури молодших школярів у процесі позаурочної діяльності (година спілкування, економічні квести, тренінг, сюжетньо-рольові ігри).

Аналіз першоджерел з проблеми використання ігор у навчально-пізнавальній діяльності показав, що ігри розвивають творче мислення та самопізнання, змінюють мотивацію навчання, розвивають ініціативні форми пізнання, формують самостійність та ініціативу, сприяють суміщенню самостійної роботи учнів з індивідуальним підходом вчителя до окремих учнів, допомагають оптимізувати, гуманізувати навчальний процес, визначити знання та незнання учасників гри, побудувати план самовдосконалення та самовиховання, намітити шляхи формування особистості. Гра – це унікальна діяльність, яка не лише здійснює великий

вплив на психічний розвиток учня, перетворює навчання в радісний процес, і непомітно для учнів сприяє засвоєнню ними програмного матеріалу, формує вміння і навички. Гра поруч з працею та навчанням здавна привертала увагу вчених, філософів, культурологів, психологів, педагогів. Психологічні механізми ігрової діяльності спираються на фундаментальні потреби особистості у самоствердженні, самовизначенні, самореалізації.

Визначено, що в економічному вихованні молодших школярів є найбільш ефективними дидактичні ігри економічного змісту. Від найпростіших ігор, які проводяться, як правило, в 1-3 класах на уроках, доречно поступово переходити до більш серйозних у 4 класі. Зокрема, дітей постійно оточує сучасна економічна термінологія, без знання якої вони не зможуть стати повноцінними учасниками суспільно-економічного життя в Україні і світі.

Отримані в ході виконання дипломної роботи дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними надалі можуть вважатись дослідження форм співпраці вчителя початкової школи з батьками учнів з формування економічної компетентності дітей в умовах родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна М., Паук Л. Розвиваємо математичну грамотність. Тематичні роботи з математики. 3 клас НУШ. Тернопіль: Астон, 2020, 48 с.
2. Бицюра Ю. Формування основ економічної компетентності учнів. Завуч. 2006. № 20-21. С. 4-5.
3. Білоусова В.О. Гуманізація відносин учнів у позаурочній роботі. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 4. С. 21-24.
4. Большакова І.О., Пристінська М.С. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків: Вид-во “Ранок”, 2020. 112 с.
5. Большакова І.О., Пристінська М.С. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків: Вид-во “Ранок”, 2020. 112 с.
6. Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х част.). Ч.1. Київ: Світич, 2020. 144 с.
7. Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х част.). Ч.1. Київ: Світич, 2020. 144 с.
8. Впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу. URL : <https://osvita.ua/school/method/1007/> (дата звернення: 20.06.2022).
9. Грошовенко О.П., Пахальчук Н.О., Стахова І.А. Технології формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів. *Pedagogy and Psychology in the Modern World: the Art of Teaching and Learning: conference proceedings, February 26-27, 2021. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 31-34.*
10. Гурняк І.А. Методика реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання хімії. Суми:, СумДПУ ім. А.С.Макаренка 2008. 80 с.

11. Гущина Н.І., Орлова Т.Г., Кондратова Л.Г. Нова українська школа: організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу: навч.-метод. посіб. К. : Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.

12. Демченко О.П., Лазаренко Н.І., Любчак Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. Том 86. №6. С.123-143. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4570/1947>

13. Демченко О., Любчак Л., Комарівська Н. Партнерство учителя початкової школи з батьками в організації дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр. – Вип. – Київ-Вінниця, 2022. С.117-126.

14. Демченко О.П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами. Збірник наукових праць БДПУ. Педагогічні науки. № 2. Бердянськ: БДПУ, 2009. С. 61-70.

15. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standarturochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 20.06.2022).

16. Імбер В.І. Вплив мультимедійних засобів навчання на формування навчального середовища. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2006. Вип. 9. С. 317-321.

17. Казьмірчук Н.С. Педагогіка партнерства як запорука ефективної підготовки майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills учнів початкової школи. *Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи : матеріали міжвузів.наук-практ конф.* (Хмельницький, 22 лютого 2022 року).

Хельницький : ПП «А.В.Царук», 2022. С.86-90.

18. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 34. Вінниця, 2011. С. 320-325.

19. Ковтун Г. І., Мартиненко О. В. До питання формування економічної компетентності учнів. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin> (дата звернення: 15.06.2022).

20. Коломієць А., Демченко О., Жовнич О., Колеснік К. Значення групової діяльності під час дитячого експериментування. Наука і техніка сьогодні. 2022. №11. С.138-149. doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-138-149. URL: <https://vadnd.org.ua/app/uploads/2022/09/11.pdf>

21. Компетентнісний підхід у навчанні: запитання та відповіді для вчителя. URL: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity> (дата звернення: 12.09.2022).

22. Лазаренко Н.І., Колеснік К.А. Впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 65. 2021. С. 24-28.

23. Любчак Л. В. Роль учителя-вихователя у реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання і виховання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнко*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 3. С. 8-12.

24. Любчак Л.В., Кривошея Т.М. Використання інтерактивних технологій навчання у фаховій підготовці майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. *«Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»*: зб. матеріалів XIV Міжнарод. наук. практик. інтернет-конф., 7 листопада 2017 р. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 14. С.93-98.

25. Люлькава Ю. М. Необхідність формування економічної компетентності учнів у навчанні географії в основній школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 15. С. 185-189.

26. Методичні рекомендації про викладання економіки, підприємництва та фінансової грамотності у 2021/2022 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-ekonomiky-pidpryyemnytstva-ta-finansovoyi-gramotnosti-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 20.06.2022).

27. Назад у майбутнє. Чим житимуть сьогоднішні школярі. URL : <https://osvita.ua.com/2021/04/96217/> (дата звернення: 15.08.2022).

28. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: [монографія]. Педагогічна думка. 2013. 318 с.

29. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента від 17 квітня 2002 року №347 / 2002. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 2. С. 9-22.

30. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич та ін.; заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2016. 40 с.

31. Нова українська школа: poradnik dlya vchytelya / za zag. red. N.M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с. URL : https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-redpraysivnyukiv/poradnik_blok- (дата звернення: 20.06.2022).

32. Овсяк Н. Формування економічної компетентності у процесі вивчення географії та основ економіки. Географія та основи економіки в школі. 2011. № 1. С. 37-41.

33. Попов В.Д. Формування економічної компетентності особистості: збірник методичних матеріалів. Суми : НВВ СОІППО, 2016. 64 с.

34. Постанова кабінету міністрів України Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. URL: http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standard?_2.exe

35. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

36. Пустовіт Г.П. Екологічна освіта учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. К. Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с.

37. Розвиваємо підприємницьку компетентність учнів. URL: <https://naurok.com.ua/post/rozvivaemo-pidpriemnicku-kompetentnist-uchniv> (дата звернення: 10.08.2022).

38. Савченко О.Я. Екологія дитинства: В.О. Сухомлинський і сучасна початкова школа. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 1–4.

39. Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4-5. С. 12-16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_4-5_8. (дата звернення: 22.10.2022).

40. Семчук І.В. Освіта в умовах воєнного стану. *Theoretical and science bases of actual tasks*: зб. матер. XXIII Міжнар. наук.-практ. конф., Лісабон, Португалія, 14-17 червня 2022 р. С. 422-423.

41. Семчук І.В. Роль учителя у формуванні економічної компетентності молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля, 2022. Вип. 11. С. 284-287.

42. Скворцова С.О., Онопрієнко О.В. Математика: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків: Вид-во “Ранок”, 2020. 128 с.

43. Скворцова С.О., Онопрієнко О.В. Математика: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків: Вид-во “Ранок”, 2020. 136 с.

44. Соколовська Н. Нова українська школа – простір для освітніх можливостей. URL : <https://ped.kpnu.edu.ua/2022/04/22/nova-ukrainska-shkola-prostir-dlia-osvitnikh-mozhlyvostei> (дата звернення: 15.08.2022).

45. Стрижова О.О. Ігрова діяльність як засіб розвитку творчих здібностей школярів. Дніпропетровськ: Авторський колектив, 2014. 103 с.

46. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 1. К. : Радянська школа, 1976. С. 55-206.

47. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>

48. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>

49. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyuan.pdf>

50. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyuan.pdf>

51. Фінансова грамотність у початковій школі. Способи впровадження. URL: <https://osvitaua.com/2018/04/64111/> (дата звернення: 22.08.2022).

52. Школа тренерів Нової української школи. URL: <http://slobidske-ruo.edu.kh.ua> (дата звернення: 15.09.2022).

53. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Економічна освіта як засіб формування соціальної активності учнів. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/925725.pdf> (дата звернення: 20.08.2022).

54. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Формування життєво важливих економічних компетентностей у навчальній діяльності. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/141790> (дата звернення: 20.08.2022).

55. Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти. URL : <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/> (дата звернення: 15.08.2022).

56. Bakhmat Nataliia, Kolosova Olena, Demchenko Olena , Ivashchenko Irina, Viktoria Strelchuk. APPLICATION OF INTERNATIONAL SCIENTOMETRIC DATABASES IN THE PROCESS OF TRAINING COMPETITIVE RESEARCH AND TEACHING STAFF: OPPORTUNITIES OF WEB OF SCIENCE (WOS), SCOPUS, GOOGLE SCHOLAR. Journal of Theoretical and Applied Information Technology. 15th July 2022. Vol.100. No 13. P.4914-4924. URL: <http://www.jatit.org/volumes/Vol100No13/21Vol100No13.pdf>.

57. Demchenko Olena, Bondar Yuliia, Shykyrynska Oleksandra, Komarivska Nadiia, Lyubchak Lyudmila, Stakhova Inna, Dabizha Liudmyla. DEVELOPMENT OF YOUTH'S CREATIVE ABILITIES SCHOOLCHILDREN BY BYOD TECHNOLOGY. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 27th-28th, 2022. 341-350.DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6892>

58. Holiuk O., Demchenko O., Kit G.a, Rodiuk N. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLYGIFTED ELEMENTARY STUDENTS. Problemspace of

modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. 2019. Part II. C. 580.

59. Demchenko O., Lazarenko N., Imber V. PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT OF TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES. *Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts* ; ed. Larysa Lukianova, Natalia Lazarenko, Oksana Holiuk, Nataliia Rodiuk. Warszawa, 2021. pp.73-86.

60. Ruphina Anyaegbu, Wei Ting, Li Yi. A Research on the Application of Serious Games in ESL Teaching in Nigeria Elementary Schools. *Journal of Nanjing Xiaozhuang University*, 2014, 06: 105-111.

61. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., Kit, G. CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF HUMANISTIC AND VALUE ATTITUDE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN TOWARDS THEMSELVES. *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. 2020. T. 198. C. 198-211.*

62. Shao xian, Liu Xiafen. The Application of Game Teaching Method in the Teaching of International Trade English. *Journal of Zhejiang Ocean University (Humanities Science)*, 2012, 02: 89-92.

63. Trubavina M., Zolotukhina T. Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine : monograph. Vienna: Premier Publishing, 2019. 370 p.

64. Shevchenko L., Pylypenko Y., Demchenko O., Hnatiuk N., Diachuk A. Organisation of the Educational Process Through the Technology of Blended Learning. *New Educational Review* *this link is disabled*, 2022, 68, pp. 199–208. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_tner_22_68_2_16

65. Oseredchuk Olga, Drachuk Oleksandra, Demchenko Olena, Voitsekhivska Natalia, Sabadosh Yuliia, Sorochan Maryna. Application of Information Technologies is a Necessary Condition for Qualitative Monitoring of Higher Education and Modernization of Educational Process. *ICSNS International*

1.